

waschvrouw, als ze er geld voor over hebben een rijk gebeeldhouwde grafsteen tot de zijne of hare maken, de reizigers met de catalogi komen tot in de kleinste dorpen van het groote duitsche rijk. Zou, vraagt Hannig, het geen aanbeveling verdienen, voor allen, wien de nakomelingschap toch geen lauwerkranen vlecht, maar af te zien van het onvergankelijke graniet en een materiaal te nemen, dat met de verbleekte herinnering eveneens vervalt? En dan komen we van zelf tot het hout, dat in de laatste jaren steeds minder ook bij ons voor dat doel gebruikt wordt.

Het Münchener Waldfriedhof, de schepping van Hans Graessel, geeft ons hier weer het navolgenswaardige voorbeeld. Daar toch vindt men rijen van graven met houten kruisen van een bepaald type, terwijl eveneens de smeedijzeren grafteekens in eere hersteld zijn. Er is

geen fraaier en meer passende versiering denkbaar dan een goeduitgevoerd ijzeren grafkruis, vooral mag dit gelden voor kindergraven. Hierbij komt nog, dat een dergelijke herinnering belangrijk goedkoper is dan een trogvormig zerkje van cement of namaak graniet. In Stettin zag ik de ijzeren teekens uit den Oberlausitz, die in hun meer weelderige versieringsmotieven herinneren aan het zoogenaamde Jezuitenbarok van de silezische bergprovincies. Ze doen ons vol bewondering zijn voor de hooge ontwikkeling van de smeedkunst, die vooral in de fijne behandeling van het rankwerk en den doorsteekarbeid voorbeeldig te noemen

is. Daar in Pommeren geen ijzer gewonnen wordt, komen slechts sporadisch inheemsche ijzeren grafteekens voor. Het Stettiner Kerkhof bezit er toch nog een drietal uit Rindenberg, in het district Demmin, die in al hun naïeviteit toch belangwekkend te noemen zijn, daar de tot bekroning dienende lijnen van een zeer goeden stijl getuigen.

In Scandinavië vindt men overal de ijzeren grafteekens terug. In Smaland, waar een oud grafveld der tiende eeuw gevonden wordt, eenzaam gelegen in een zwak heuvelend landschap, worden ook fraai gebeitelde zerken aangetroffen en de directies der Zweedsche openlucht-

musea te Jönköping en Stockholm, hebben terecht ingezien, dat een wetenschappelijke beschouwing der vormenrijke grafsteenen resultaten kon opleveren, welke de moeiten en de kosten van het verzamelen ruimschoots beloonde.

Zoo toont Skansen de oude grafkruisen uit het kerspel Rackeby in de provincie Westergotland, welke niet noemenswaard afwijken van de middeleeuwsche vormen, zoo stond ik stil bij menigen Rünesteen uit de eerste eeuwen van het Christendom, ontcijferend het nog aanwezige rünenschrift inhoudend een vrome bede voor het zieleheil van den afgestorvene, terwijl vele grafteekens in ijzer zeldzame piëteit verraden in de kunstzinnige bewerking van het smeedwerk. Welke merkwaardige theorieën zouden de folkloristen hier kunnen toetsen aan vergelijkingsmateriaal. Hoe zou kunnen worden uitgemakt of het kruis met den cirkel het

HOUTEN GRAFTEEKENS UIT POMMEREN IN DE HISTORISCHE AFDEELING VAN HET KERKHOF TE STETTIN.